

צ'בזטי מזהר"ן

קמא

דף צה:

עם

ביאור חברותא

ללימוד בעיון

תורה קו

אמר שהמתמיד בלימוד ספרו יהיה נעשה איש כשר באמת
ובעל מה גדול כי יש בה עמקות נוראה שאין בשום ספר
(ה"מ שמו שמה)

תורה אור
במדבר יב (יג) ויצעק משה
אל יהוה לאמר אל נא רפא
נא לי:
שמות בשלח טו (ב) עזי
והקרת זה וזה לי לישועה
זה אלי ואננה אלתי אבי
וארמננה:
תורה קו

תהלים מא (ב) אשרי משכיל
אל דל ביום רעה ומלטהו
יהוה:
שמואל א ב (ג) אל תרבו
דבריו גלגלה גבה צא עתק
מפיכם כי אל דעות יקוץ
ולא ולו נתכבדו עלות:
תהלים נב (ג) מה תתהלל
ברעה הגבור חסד אל כל
היום:

תהלים קט (קנו) רחמיך
רבים יהוה במשפטיו מנין:
תורה קו

דברים כי תצא כא (י) כי
תצא למלחמה על אויבך
נתנו יקוץ אלהיך בך
ושבית שבו:
שמואל ב כג (ג) אמר אלהי
ישראל לי דבר צור ישראל
מושל באדם צדיק מושל
יראת אלהים:

תורה קח
תהלים נא (ט) זכתי אלהים
רוח נשפתי לב נשפתי ונדפה
אלהים לא תבה:
יהוה קל כ (לב) והקלה על
רחמם היו לא תהיה אשר
אתם אמרים נהיה כגוים
קמשפחות הארצות לשפת עז
ואנכי:

ישעיה א (ד) הוי גוי חטא
עם כבוד עון ורע מרעים
גנים משחיתים עזבו את
יהוה נאצו את קדוש ישראל
גזרו אהור:

תהלים קמט (טז) פותח את
ידך ומשביע לכל מי רצון:

עוד שמעתי, שזוהו פ' הפסוק (במדבר י"ב) **אל נא רפא נא לה**.
דלכאורה תמוה מאד, כפל תיבת נא. אך עתה מבואר היטב,
שמשרע"ה ביקש זאת מהש"י, שהש"י בעצמו כביכול יתפלל
ויבקש מעצמו שירפא אותה. ועתה מה מתוק מדבש, התכת [א']
המקרא הזה. וזהו, **אל, נא**, היינו שמשרע"ה התפלל לפניו ית'
ואמר לו, **אל, נא**, ובקש והתפלל בעצמך מלפניך, **רפא נא**
לה. היינו כנ"ל, שמשם התפלל להש"י ובקש אותו ית' שהוא
בעצמו יתפלל ויבקש **רפא נא לה**. ועתה מדוקדק ומבואר היטב
כפל תיבת נא: **וכלל הדברים האלה הוא**, שע"י התורה
זוכין לתשובה, דהיינו להשיב כל הדברים וכל הצירופים
והאותיות שנדהו בעוונותיו למקום שנדהו ונתגרשו ממקומם,
שע"י לא היה הדעת מיושב, כי כל זמן שאינם במקומם אין
הדעת מיושב וכו' כנ"ל, כי ע"י העוונות נתגרשו ממקומם
חלקי האותיות והצירופים שבכל העולמות כפי שורש נשמתו,
וזה בחי' גלות השכינה, וע"י אין הדעת מיושב כנ"ל, ומחמת
זה אין יכול לעורר רחמים כנ"ל. וצריך לעשות תשובה, ועיקר
התשובה הוא ע"י התורה, שהיא עני' במקומה ועשירה במקום
אחר, ומקרב ומקשר ע"י כל האותיות והצירופים שנתרחקו
ממקומם ומשיב כולם למקומם. ואז הדעת מיושב, וזוכה לעורר
רחמים. כי עיקר הרחמים תלוי בדעת, כי כל מי שאין בו דעה
אסור לרחם עליו וכו'.² (וכמבואר מזה כ"פ במקומות אחרים
בדברי רבינו ז"ל ע"ש [א]). נמצא ע"י תורה זוכין לתשובה
ונשלם הדעת, ואז זוכין לעורר רחמים אצלו ית'. ועיקר
הרחמנות הוא, שאנו מעוררים רחמים אצלו ית', שבאלו
הרחמים, יעורר בעצמו את הרחמים הגדולים שאין אנו יכולים
להגיע אליהם, רק הוא בעצמו ית' צריך להתפלל ע"י כנ"ל.
דהיינו שברחמיו הפשוטים שאנו מעוררים, ע"י אלו הרחמים
ירחם עלינו, ויעורר בהם הרחמים הגדולים שלו, שהם רחמים
גדולים דעתיקא סתימאה, ומשם יהי' לנו ישועה בוודאי. וזהו
עזי, אין עוז אלא תורה, שע"י זוכין לתשובה ולדעת, שע"י
מעוררים רחמים אצלו ית', עד שהוא בעצמו כביכול מתפלל
עלינו כנ"ל. וזהו [א] **זומרת י"ק**, זמרת י"ק דייקא, היינו תפלת
ה'. או יהי לי לישועה ודאי. כי ע"י זמרת י"ק שהוא תפלת ה',
שמתפלל ברחמיו הפשוטים לעורר רחמיו הגדולים, או בוודאי
יקבל ישועה שלימה כנ"ל. כי רחמיו הגדולים אינם נפסקים
לעולם, וכשהש"י ירחם עלינו באלו הרחמים, בוודאי אין שום
עון ופגם שיהי' הוציץ בפני אלו הרחמים הגדולים, ובוודאי יהיה
לנו ישועה בשלימות. אמן ואמן:

קו [א] (תהלים מא) אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו
ה'. איתא דאין עניות אלא מן הדעת (נדרים מא), וע"י צריך
רחמנות, כי אין רחמנות גדולה מזה. ועניות זה בכללות

ובפרטות, בכללות על איש שאין לו שכל בעבודת הכורא,
וצריך זכבועל שכל להשכילו. ובפרטות על האיש עצמו, כי יש
זמן שאין לו שכל והוא נקרא קטנות המוחין, וצריך לחזק א"ע
לכא לגדלות המוחין, וכשבא לגדלות המוחין נמתקין כל הדינין
וממשיך עליו חסדים ורחמים. וזה מאמר הו"ל" (ברכות לג)
גדולה דעה שניתנה בין שני אותיות שנאמר [א] **כי אל דיעות**
ה'. פ"י כשיבוא לגדלות המוחין, נתעורר עליו רחמים וחסדים
משני אותיות. **אל** הוא חסד, ע"ד (תהלים נב) **חסד אל כל היום**.
וה' הוא רחמים, על דרך (שם קיט) **רחמיך רבים ה'**: וזהו פ"י
הפסוק **אשרי משכיל אל דל**, היינו כשהוא בקטנות המוחין,
ומשכיל עצמו לגדלות המוחין, אזי **ביום רעה ימלטהו ה'**,
נמתקין כל הדינין. ואם לא יכול בעצמו לכא לגדלות המוחין,
עצה לזה שישכיל אחרים, וע"י נתעורר גם אצלו.

קז [א] כי תצא למלחמה על אויבך ושבית שבו [א]. פ"י
כי תצא למלחמה על אויבך שהוא היצה"ר. ונתנו ה' אלקיך
בידך, כלומר היצה"ר יתן כמו ימסור את ה' אלקיך בידך, ע"ד
צדיק מושל ביראת אלקים (שמואל ב כג) [א]. נותנת התורה
עצה על זה **ושבית שבו**, כלומר עם מה שהוא רוצה להתגבר
עליך, היינו בגדלות, כזה התגבר עליו, היינו שתאמר לו איך
אני מושל כשיש לי גאווה ואין הקב"ה שורה עמי וד"ל:

קח [א] (תהלים נא) זכתי אלקים רוח נשפתי. הנה ידוע כי
עולה באה על הרהור הלב, כמ"ש (יהוה קל ב) **העולה על רוחכם**
(מ"ר ויקרא פ"ז) [א]. היינו שעולה באה על הרהורי הלב, ששם
משכן הרוח. ואין הש"י מצרף מחשבה למעשה בר מהרהורי
עכו"ם (קידושין מז). והרהור עכו"ם שייך אצל כל אדם, היינו מה
שמתחיל להתפלל בדביקות או מתבודד א"ע, ובאמצע התפלה
או ההתבודדות נופל ממדריגתו, וזה בחינות הרהורי עכו"ם. כי
כל הנפילות באין מחמת קילקול האמונה. וכשנתקלקל האמונה
נמצא מחויר פניו מהש"י, (כמ"ש ישע"י א) **נזרו אהור [א]**,
והש"י גם כן מסתיר פניו ממנו, נמצא הוא אב"א, וצריך להביא
על זה עולה. ובחינות עולה הוא כשמשבר את רוחו בקרבן,
ומתבנייש והושב בעצמו איך נפלתו ונשלכתי משמים לארץ.
שהייתי במקום גבוה כזה, ועכשיו נפלתו והחזרתי פני מהש"י,
ונשארתי אב"א. ומרחם על עצמו, כי אין רחמנות גדולה מזו.
וצריך לזה נסירה כמו שהי' אצל אדה"ר שנבראו דו פרצופין
אהור באהור (ברכות סא), ואח"כ ננסר והיה פנים בפנים.
והנסירה הוא בחי' שם הת"ך, כמו שכתב' כוונות [א] **פותח**
את ידוך [א] ס"ת התך, היינו שהותך ומנסר א"ע. והשם הת"ך
נעשה על ידי שמשבר

¹ עיין ע"פ שער ל"ד פ"א מ"ב נמצא באוצרות חיים שער תיקון הנקבא

² גם בדפדפ"ר ותולד - שכתב, ומתולדו - שכתוב

³ פ"י עץ חיים זמירות פ"ה כנ"ל בתורה טו אות ב' ובשער העמידה פ"כ ד"ה ברך עלינו. שער הכוונות תפילת השחר דרוש א'. הרמ"ע מפאנו מאמר תיקוני התשובה פ"ז.

²² תהלים קמה

¹ לשון זה מצאתי רק באלשיך עה"ת ויקרא יג ג' ואיכה ד' א'. נראה שהוא מלשון להתך ולהמיס.

² מוהר"ני"ת בתקפא

³ עיין תורה קטו קט

⁴ שירת הים הג"ל בריש התורה

⁵ מתוצר - תפילת

⁶ לשון החברים לא ידוע מתי והיכן נאמרה

⁷ גם בדפדפ"ר ובתולד - בבנעל, ומתולדו - הבנעל

⁸ בתקפא - חו ל

⁹ שמואל א ב' ג'

¹⁰ לשון החברים לא ידוע מתי והיכן נאמרה

¹¹ בתשכט - אויבך וכו' ושבית

¹² דברים כא ה'

¹³ תולד - אויבך, בתולדו - אויבך, ומתוצרו - אויבך

¹⁴ * מועד קטן טו:

¹⁵ סוטה ה. ערכין טו:

¹⁶ לשון החברים לא ידוע מתי והיכן נאמרה

¹⁷ שם פסקא ג', ועיין תנחומא צו יג, וילקוט שמעוני ויקרא פ"ו רמז תעט, ועיין לקמן תורה יב תנינא.

¹⁸ בתשכט - כמי"ש (ישעיה א)

מאמר אשרי משכיל אל דל

מספה"ק ליקוטי מוהר"ן

זמן ומקום אמירת התורה

לא ידוע, רק ידוע שהיא לשון החברים. (כמבואר בסוף תורה קח)

פתיחה

רבנו מבאר כיון שאמרו חז"ל אין עניות אלא מדעת, על כן "אשרי משכיל אל דל", דהיינו צריך תמיד לראות ללמד דעת, את מי שהוא דל מדעת. ואזי נמתקים הדינים. כי דעת הוא החיבור להקב"ה. נמצא שהעניות היא ניתוק ממנו, דהיינו סיבת כל הדינים. וכשהאדם בעצמו בקטנות מוחין קטנות הדעת, אזי ע"י שמשכיל אחרים נשפע לו דעת.

ליקוטי הלכות

ליקוטי הלכות או"ח ברכת הפירות הלכה ג אות ב' (עפי" תורה לו) – כי סלוק ההזק מחברו שהם דיני גזיקין הוא גם כן בבחינת הנ"ל בבחינת התעלות הנפש וכו'. כי הממון הוא שרש הנפש, כמבאר בדברי רבנו זכרונו לברכה במקום אחר (סימן נט). וזה מרמז גם במאמר הנ"ל שכתב שם שעל ידי צדקה מעלין הנפש וכו' כנ"ל, כי עני חשוב כמת מאחר שאין לו ממון להחיות נפשו, כי הממון דקדשה הוא שרש הנפש כנ"ל. נמצא, בשנותן מממונו צדקה לעני הוא מחיה ומקים נפשו, כמו שאמרו רבותינו זכרונו לברכה, כל המקיים נפש אחת מישראל וכו'. כי הממון הוא הנפש כנ"ל. ועל כן על ידי הממון שנותן לעני על ידי זה נתעלה הנפש והשכל בבחינת אשרי משכיל אל דל, כי אין עני אלא מן הדעת, כי הכל אחד, כי מאחר שאין לו ממון שהוא בבחינת נפש בבחינת שכל כנ"ל. על כן הוא עני מן הדעת גם כן בבחינת חכמת המסכן בזויה. ועל ידי שנותנין לו ממון נתעלה הנפש והשכל וכו'. ועל ידי זה נתעלה נפשו של הנותן גם כן כי כל המרחם על הבריות מרחמין עליו וכו'. ונמשך עליו רחמנות וחסד שהוא בבחינת התעלות הנפש וכו' כנ"ל. ועל כן על ידי צדקה הוא התעלות הנפש וכו' כנ"ל כי הממון הוא שרש הנפש כנ"ל:

שיחות השייך לתורה זו

אין

הקדמה

יסוד התורה הזו היא מאמר חז"ל שאין עניות אלא מן הדעת. ענין הדעת מבואר הרבה מאד בליקוטי מוהר"ן/י² באפנים שונים, דהיינו מה היא דעת ומפסידי הדעת ומשיגי הדעת, ונראה לי שכל זה תוצאה, אבל הגדר המכוון ביותר ושרש לכולם הוא המבואר בתורה כ' אות י' – פגם הברית הוא פגם הדעת, בבחינת (בראשית ד) "וידע אדם". כי תיקון ברית הפירוש חיבור וקשר של האדם עם הקב"ה. וכן דעת היא חיבור כמ"ש וידע האדם. נמצא שעיקר גדר דעת הוא החיבור עם הקב"ה, ואזי ממילא כל מה שגורם לפירוד מהקב"ה הוא מפסידי הדעת, וכל הגורם לחיבור הוא משיגי הדעת. כי כשהאדם מחובר אליו באמת בבחי' שויתי ה' לנגדי, ומצפה לישועה רק ממנו, ומודה לו תמיד על כל טובה, ממילא גם יודע שכל מאורעותיו לטובה, וממילא מתבטלים כל יסורי הנפש כי נתפסים כמכת אהב. וזה רמזו חז"ל במאמר דדא ביה כולה ביה, דלא דא ביה מה ביה? דהיינו אם בכל דבר אתה קשור להקב"ה, אזי אין מחסור ליראיו, ואם אתה מנותק אזי כל שפע וכל הון דעלמא לא ימלא חסרונו, אלא להפך, יהיה כמילוי חסרון ביותר חסרון.

קושיות

א. דעת – מה הכוונה, ומה שביאר בתורה ד' דאין אצלו חילוק בין חסד לדין, וצ"ע לכאורה זו כבר תוצאה של דעת, אבל מה היא הדעת עצמה? שעל ידה אין אצלו חילוק בין חסד לדין? ועיין תורה סה אות ג' שדעת

¹ יז ער כ' תשרי תשפ"ד ירושלים

² המילה דעת נזכרת 576 פעמים. ומהרב נתן בונסון קבלתי רשימה שסידר – ד' ביאורים בגדר הדעת – בתורות – ד', כא, סה, רנ. ושבעת מפסידי הדעת – ממון-בתורה ט. פגם הברית-תורה לו. כעס- מג קט. אכילה-רסג. שרירות הלב-קה. חטא-לח. גלות-יז תנינא. שכרות-כו תנינא. ושמונה משיגי הדעת – וידוי דברים לפני ת"ח-תורה ד'. חצות-קמט. עסק התורה תורה-נג. קרוב רחוקים-פא. משפט ע"ז יראה שרש הדעת-טו. צדקה-קטו. תשובה-לח. אכילה בקדושה-עו תנינא.

היא שמתסכל בתכלית ששם הכל לטובה ואזי מתבטלים יסורי הנפש, וכעין זה בתורה רנ. ולפ"ז נראה לומר שדעת הוא חיבור, כמ"ש וידע האדם וכו', דהיינו חיבור שלנו אליו ית', ואזי ממילא גם תופס שהכל ממנו ית', והכל לטובה, ואין רע כלל, כי הוא ית' רק טוב ומיטיב.

ב. שם א-ל האם הוא חסד או גבורה? צ"ע ונ"ל שבקו של ממה להמעה למעלה כגון תפילה כמבואר בתורה ב' תנינא הוא בחי' כח ודין, ובקו של ממה להמעה למטה כמו אצלינו הוא בחי' חסד.

ג. אשרי משכיל אל דל מדעת - צ"ע ראה לקמן ברכות לג. מי שאין בו דעה אסור לרחם עליו. הפירוש שמי שהרחמים עליו ירחיקו אותו מהדעת והחיבור אליו ית', אסור לרחם עליו, כדי לא לתת כח לקליפות, אבל מי שע"י הרחמים עליו הוא יתחזק ויזכה לדעת אזי חיוב לרחם עליו. ואפילו אם זה יועיל רק אחרי זמן רב כגון קטן.

ד. צריך לרחם על עצמו - צ"ע הרי רחמנות בעצמה היא מהדעת כמבואר בתורה קה ובתורה קיט. ואין ירחם על עצמו אם אין לו דעת. ואמנם אמר בסוף התורה שאם לא יכול בעצמו אז שישכיל אחרים וע"ז יבוא לגדלות מוחין, אבל משמע רק אם לא יכול, משמע שיש אפשרות שכן יכול. ונ"ל עפ"י תורה סה אות ג' שבשעת הנסיון לוקחים מהאדם את הדעת אבל כשמשכיל אחרים לא זה הנסיון, וע"י שמשפיע מעורר השפעה מלמעלה¹.

ה. אשרי משכיל אל דל - רוב המפרשים פרשו עפ"י המדרש² בכמה אופנים. וכעין הפירוש של רבנו מצאתי רק לדודו בעל דגל מחנה אפרים³. וצ"ע, א"כ מה חידש רבנו? ואולי כי דודו מבאר שצריך להשכיל את העני בדעת וע"ז גם יתבטל ממנו העניות של ממון. אבל רבנו לא מזכיר כלל העניות של ממון, ובאמת כך גם משמעות מאמר חז"ל אין עניות אל אמן הדעת, ופשוטו שבא לאפוקי מעניות מהממון. וא"כ צ"ע מה סבר הגדל מחנה אפרים ואולי מפרש את דבריהם שאין סיבת העניות אלא מהדעת, ואילו רבנו מפרש כפשוטו וכמבואר בחגיגה ט: לא מצא הקב"ה מדה טובה לישראל אלא העניות. עוד ראה לעיל לק"ה ברכת הפירות ג' ב' מוהרנ"ת מבאר את הקשר ההדוק בין העניות מדעת לעניות מהממון, ומבאר שע"י צדקה שנותן לעני מעלה אותו גם מעניות הדעת, וזה בחי' משכיל אל דל. נמצא מבאר ש"משכיל אל דל" סוף כוונתו ללמדו דעת, גם כשעושה זאת ע"י ממון. לכאורה זה הפך דברי הגדל מחנה אפרים שמלמדו דעת כדי להעלותו מעניות הממון.

ו. אין עניות אלא מן הדעת - צ"ע האם הכוונה שהעניות בממון היא בגלל חוסר דעת, או שהכוונה שחוסר דעת רק היא העניות. ויש לומר שבודאי עשירות בלא דעת אינה כלום, כדאמרי במערבא דלא דא ביה מה ביה? אדרבה הממון בלא דעת הוא סיבה לעוד יותר חוסר דעת כמ"ש וישמן ישורון ובעט. אבל מאידך דקדוקי עניות דהיינו עניות מופרות גם היא יכולה להפיל מהדעת אפילו בר דעת, כמבואר בעירובין מא:1, וכדמצינו צדיקים גדולים מאד שבקשו לא להיות עניים, כגון רבי אליעזר בן פדת (כמבואר באריכות בתורה יד). ומזה

¹ ראה חומת אנך לחיד"א על תהלים פרק מא פסוק ב - ולפי פשוטו אפשר לומר דמשכיל אל דל דחושב ומתבונן לדל להטיב עמו ולעשות לו צדקה תכף למחשבה זו יושפע למעלה על ידי השכינה כמ"ש הגאון מוהר"ר נפתלי כ"ץ ז"ל משם המקובלים. עכ"ל. ואע"פ שדיבר בשפע ממון מסתמא כ"ש שפע דעת.

² מדרש רבה ויקרא - פרשה לד פסקה א - וכי ימוך אחיך הה"ד (תהלים מא) אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה' אבא בר ירמיה בשם רבי מאיר אמר זה שממליך יצר טוב על יצר הרע איסי אמר זה שנותן פרוטה לעני רבי יוחנן אמר זה שקובר מת מצוה רבנן אמרי זה שמבריא עצמו מן העריצים והמלכותו רב הונא אמר זה שמבקר את החולה דאמר רב הונא כל מי שמבקר את החולה פוחתים לו אחד מששים בחוליו אותיביה לרב הונא אם כן יעלו ששים וירד עמהם לשוק אמר להם ששים ובלבד שיהו אוהבין אותו כנפשו אעפ"כ מרויחין לו על דעתיה דאבא בר ר' ירמיה דאמר בשם רבי מאיר זה שממליך יצר טוב על יצר הרע דכתיב (שם) ה' ישמרהו מיצר הרע על דעתיה דאיסי דאמר זה שנותן פרוטה לעני דכתיב (שם) ויחיהו על דעתיה דר' יוחנן דאמר זה שקובר מת מצוה דכתיב (שם) יאושר בארץ על דעתיהו דרבנן דאמרי זה שמבריא עצמו מן העריצים דכתיב (שם) ואל תתנהו בנפש אויביו על דעתיה דרב הונא דאמר זה שמבקר את החולה דכתיב (שם) ה' יסעדנו על ערש דוי אמר ר' יונה אשרי נותן לדל אין כתיב כאן אלא אשרי משכיל אל דל הוי מסתכל בו היאך לזכות עמו ר' יונה בשעה שרואה בן גדולים שירד מנכסיו והוא מתבייש ליקח היה הולך אצלו ואומר לו בשביל ששמעתי שנפלה לך ירושה במדינת הים הא לך חפץ זה לכשאתה מתרווח את נותנו לי ובשעה שנותנו לו היה אומר לו מתנה לך נתתו ר' לוי בשם ר' חמא בר רבי חנינא א' כ"ב פעמים כתיב אשרי ומכלם לא נטול אפוכי אלא זה ומאי אפוכי נטל (שם) ביום רעה ימלטהו ה' לפיכך משה מוהר"ר לישראל וכי ימוך אחיך:

³ דגל מחנה אפרים - פרשת בשלח ד"ה או - על פי מה שכתבתי כבר על פסוק (תהלים מ"א, ב') אשרי משכיל אל דל דלכאורה היה צריך לומר חונן אל דל ולא לשון משכיל, אבל האמת הוא דידוע (נדריים מ"א.) אין עני אלא מדעת וזה נמשך מזה מי שהוא עני בדעת הוא עני בגשמיות גם כן וההיפוך בהיפוך, ואף שלכאורה חוש הראיות מכחיש זה, אך בודאי יש דברים בגו, ולא ניתן להעלות על הכתב, ונמצא עיקר הצדקה וחנינה לדל הוא כשמרחם עליו להשכילו דעת, ויהיה עשיר בדעת ממילא יסתלק ממנו גם עניות גשמיות, והיינו שממשיך שכל ודעת לידע חסרונותיו, וירגיש גדול עזבם, ואז ממילא יהיה עשיר בגשמיות גם כן, וזה אשרי משכיל אל דל היינו שרואה ויודע אין להמשיך שכל אל דל ובוזה יבטל ממנו העניות לגמרי בגשמיות ורוחניות והוא שרמוז חז"ל בדבריהם (שבת ק"ד.) אלוף בינה גומל דלים היינו שבכך הוא גומל דלים שאלוף לו בינה ושכל וזהו עיקר החנינה לדל.

⁴ עירובין דף מא: גמרא תנו רבנן שלוש דברים מעבירין את האדם על דעתו ועל דעת קונו אלו הן עובדי כוכבים ורוח רעה ודקדוקי עניות למאי נפקא מינה למיבעי רחמי עליהו.

שמבאר מוהרנ"ת שע"י צדקה מעלים את האדם לדעת כנראה הכוונה מי שלפי מדרגתו כבר נפל מהדעת בגלל העניות.

עד כאן ההקדמה

✳

תורה קו י"ז

(תהלים מא/י"ז) **אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה'.**

איתא בגמרא **דאין עניות אלא מן הדעת (נדריים מא/י"ז)**, הגמרא שם שואלת מה כוונת התורה בקללה שבפרשת כי תבא (דברים כח/י) ועבדת את אויבך בחוסר כל, ורב נחמן אמר שם שהכוונה בחוסר דעת, ואמר אביי אין עני אלא בדעה, וכן אמרו בארץ ישראל כשיש דעת לא חסר כלום וכשחסר דעת חסר הכל. **וע"ז** – ועל זה **צריך רחמנות**, דהיינו לרחם על מי שהוא עני מן הדעת/י"ז, **כי** כיון שאין חסרון גדול מזה, על כן **אין רחמנות גדולה מזה** שצריך לרחם עליו ולהשלים חסרונו. **ועניות הדעת זה בכללות ובפרטות**, בכללות על כל איש שאין לו שכל בעבודת הבורא, כי יש בני אדם שישנים את ימיהם כמבואר בתורה ס'י"ב/י"ב שעבודת ה', אפילו עבודות גדולות אם הן בלא שכל, בלא משחובר בדעת להקב"ה, ועושה לכבודו לגלות מלכותו, נקרא שינה, **וצריך** מי שהוא **י"בעל שכל להשכילו**.

¹ לשון החברים לא ידוע מתי והיכן נאמרה

² תהלים פרק מא (ב) אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ידוד:

רש"י (ב) אל דל – חולה לבקרו כענין שנאמר (שמואל א י"ג) מדוע אתה ככה דל דאמנון. ביום רעה – זה גיהנם, ובעולם הזה מה שכרו: **נדריים דף מא.** – (דברים כח–מח) "בחוסר כל", א"ר אמי אמר רב בלא נר ובלא שלחן. רב חסדא אמר בלא אשה. רב ששת אמר בלא שמש. רב נחמן אמר בלא דעה. תנא בלא מלח ובלא רבב. אמר אביי נקטינן אין עני אלא בדעה. במערבא אמרי דדא ביה, כולא ביה, דלא דא ביה, מה ביה? דא קני, מה חסר? דא לא קני, מה קני?

מכילתא פ' יתרו י"ט א' – בחסר כל. מאי בחסר כל – שנטלה דעת מהם, דבר אחר – שיהיו חסרים מתלמוד תורה <לז>:

דברים פרק כח (מה) ובאו עליך כל הקללות האלה וירדפוך והשיגוף עד השמדך כי לא שמעת בקול ידוד אלהיך לשמר מצותיו וחקתיו אשר צוה; (מו) והיו בך לאות ולמופת וברועך עד עולם: (מו) תחת אשר לא עבדת את ידוד אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל: (מח) ועבדת את איביך אשר ישלחנו ידוד בך ברעב ובצמא וביערים וביחוסר כל ונתן על ברזל על צוארך עד השמידו אתך:

וכן בתורה ז תנינא אות ג' – ובאמת, מהיכן באים לעונות, חס ושלום, הוא רק על ידי שאין לו דעת, כי אין אדם עובר עברה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות (סוטה ג), וזהו הרחמנות הגדול מן הכל, שצריך לרחם עליו להכניס בו דעת, בבחינת (תהלים מ"א): "אשרי משכיל אל דל" כי אין עני אלא מן הדעת (נדריים מ"א). וצריך לרחם עליו, להכניס בו דעת:

צ"ע ראה לקמן ברכות לג. מי שאין בו דעה אסור לרחם עליו.

וראה תורה קטו – הנותן צדקה נצול מעברות. כי כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים (שבת קנא); וכל מי שאין בו דעה אסור לרחם עליו (ברכות לג), וכיון שמרחמין עליו, בהכרח נותנין לו דעת, ואזי נצול מלכודת לידי עברה, כי אין אדם עובר עברה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות (סוטה ג), אבל בשיש לו דעה נצול מעברות. אמן כן יהי רצון:

כמבואר בתורה ס' אות ו' – כי יש בני אדם שישנים את ימיהם, ואף שגדמה להעולם שהם עובדים את השם, ועוסקים בתורה ובתפלה, אף על פי כן כל עבודתם אין להשם יתברך נחת מהם. כי נשאר כל עבודתם למטה, ואין יכול להתרומם ולהתעלות למעלה. כי עקר החיות הוא השכל, כמו שכתוב (קהלת ז): "החכמה תחיה את בעליה". וכשהעבודה היא עם שכל, משימין בה חיות שתוכל להתעלות. אבל בשנופל לבחינת מחין דקטנות, בחינת שנה, אין יכול להתעלות למעלה:

ויש שנופלו לבחינת שנה, על ידי תאוות ומעשים רעים. **ויש שהם אנשים בשרים ויפים**, רק שנופלתם הוא על ידי אכילה. כי לפעמים בשאובל האדם מאכל שלא נתברר עדין למאכל אדם, על ידי זה נופל מחו לבחינת שנה. כי כמו שבגשמיית, יש מאכלים שמרבים שנה, ויש שממעטים שנה. כמו כן ברוחניות, יש מאכלים שלא נתבררו, שמפילין לבחינת שנה. ובשאוכל בקדושה ובטהרה, אזי הוא בחינת: "לחם הפנים" (ה). כי השכל הוא הפנים, כמו שכתוב (קהלת ח): "חכמת אדם תאיר פניו". אבל כשאין אכילתו בקדושה, אזי אובד פניו, הינו השכל, ונופל לבחינת שנה. כי עקר המאכל הוא החיות הלב, כמו שכתוב (רות ג): "ויאכל וישת וייטב לבו", וכמו שאמרו רבותינו, זכרונם לברכה (מדרש רבה בראשית פרשה מ"ח): 'פתא סעדא דלבא'. וכשאין המאכל מברר, ואין אוכל אותו בקדושה, אזי מביא רע אל הלב. ועל ידי רע הלב, נתקלקל הפנים, כמו שכתוב (נחמיה ב): "מדוע פניו רעים, אין זה פי אם רע לב". וכן להפך, בקשת הפנים, דהיינו שיחזור ויבקש פניו, הוא תלוי בתקון הלב, כמו שכתוב (תהלים כ"ז): "לך אמר לבי בקשו פני". ועל כן לפעמים על ידי מאכל שאין מברר, שעל ידו נתקלקל הלב, על ידי זה אובד הפנים, ונופל לבחינת שנה. וצריך לעוררו משנתו. ואי אפשר לעוררו, פי אם בשמתעורר מעצמו, כי צריך אתערותא דלתתא. רק בשמתעורר מעצמו, אם לא היו מעוררין אותו, היה נשאר ישן יותר. על כן צריך תכף בשמתעורר, להראות לו פניו, ולהלביש אותו בפניו שנטתלק ממנו בשעת שנה, וזהו בחינת התעוררות השנה:

ובפרטות על האיש עצמו, כי כל איש בעצמו יש זמן שאין לו שכל והוא נקרא קטנות המוחין דהיינו חוסר דעת, וצריך לרחם על עצמו/ו¹⁷ לחזק א"ע-את עצמו לבא לגדלות המוחין.

וכשבא לגדלות המוחין דהיינו לדעת כנ"ל אזי נמתקין כל הדינין וממשיך עליו חסדים ורחמים. חסדים פירוש השפעת שפע. ורחמים היא שמשגיח אליו להשלים חסרונותיו/ו¹⁸.

וזה מאמר חז"ל¹⁹ בגמרא (ברכות לג/ו)²⁰ גדולה דעה שניתנה בין שני אותיות/ו²¹ הכוונה בין שני שמות משמותיו ית' שנאמר בספר שמואל א' [י"ט/כ] כי אל דיעות ה' פשוטו של מקרא שהקב"ה יודע מה שבלב בני אדם דהיינו את דעתם. וחז"ל למדו מהסמיכות לשתי השמות א-ל והויה, שהדעת היא דבר גדול. ונראה כוונתם עפ"י האריז"ל שבדעת יש חסד וגבורה, ומבאר רבנו בתורה ד"/כא²² שהדעת מחבר חסד וגבורה, דהיינו שבמוחין גדלות יש כח לשכל לתפוס הפכים כאחד, וכמ"ש באלקים אהלל דבר ובה' אהלל דבר. וראה גם תורה סה אות ג/כ²³ שדעת היא להסתכל בתכלית היסורים ואזי מבין שהכל לטובה ועי"ז מתבטלים יסורי

¹⁷ צריך לרחם על עצמו - צ"ע הרי רחמנות בעצמה היא דעת כמבואר בתורה קה ובתורה קיט. ואיך ירחם על עצמו אם אין לו רחמנות. וראה בסוף התורה ע"י שישכיל אחרים. כי קל יותר ללמד דעת לאחרים מללמד את עצמו כי לעצמו יש לו נגיעות.

¹⁸ כמבואר במ"א החילוק בין חסד לרחמים, במשל ששמעתי מהריצ"ח, לבקבוק חלב לתינוק, שמצד החסד יעשה את החור גדול ביותר, אבל מצד הרחמים ישתף בו קצת דין, כדי שהחור יתאים ליכולת של התינוק לקבל.

¹⁹ בתקפא - חז"ל

²⁰ ברכות דף לג. - א"ר אמי גדולה דעה שנתנה בתחלת ברכה של חול וא"ר אמי גדולה דעה שנתנה בין שתי אותיות (פרש"י בין שתי אוכרות) שנאמר (שמואל א ב-ג) כי אל דעות ה'. וכל מי שאין בו דעה אסור לרחם עליו שנאמר (ישעיה כז-יא) כי לא עם בינות הוא על כן לא ירחמנו עושהו אמר רבי אלעזר גדול מקדש שנתן בין ב' אותיות שנאמר (שמות טו-יז) פעלת ה' מקדש ה' וא"ר אלעזר כל אדם שיש בו דעה כאילו נבנה בית המקדש בימיו דעה נתנה בין שתי אותיות מקדש נתן בין שתי אותיות.

²¹ מהרש"א שם - גדולה דעה כו'. מבואר כי הדעת היא המדה העליונה שבג' מדות, שהם חכמה ובינה ודעת, כפירש"י בחומש פרשת כי תשא ע"ש. והיא רודה"ק. ואמר שהיא נתונה בין שתי אותיות, ולא בין שתי תיבות השם, לפי שאותיות השם אינן כמו תיבה אחרת המחבורות באותיות מורה על דבר מה, אבל מי שיודע לצרף צרופי שמותיו יתברך ב"ה, הוא הדעת ורודה"ק בעצמו, אשר על זה אמרו פרק הרואה (נה ע"א) יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהם שמים וארץ, כתיב הכא 'וימלא אותו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת' וכתב התם 'ה' בחכמה וגו'', וע"ז הכונה הוסיף ר"א ואמר גדול מקדש שניתן בין ב' אותיות, היינו שנעשה על ידי בצלאל שהיה בו הדעת ורודה"ק, שהיה יודע לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ. וכתב הרמב"ן והענין כי המשכן ירמוז לאלו, והוא היודע ומבין סודו עכ"ל. והוא מבואר ב' אותיות ושמות אלו שהם עומדין מימין ומשמאל של מלת דעת ומקדש, שהן שני שמות הרחמים והגבורה, והיודע לצרפם הוא יודע לצרף אותיות שנבראו בהם שמים וארץ, שהם הרחמים והדין, כמה שכתוב 'ביום בראו ה' אלהים וגו'', כמו שהארכנו בזה בחודשינו דפ"ק דכתובות ע"ש. ומזה הוסיף ר"א עוד לומר, כל אדם שיש בו דעה כאלו נבנה בהמ"ק כו'. כמ"ש שהמקדש נבנה ע"י ב' אותיות דימין ושמאל שהיה יודע בצלאל לצרפם על ידי הדעת ורודה"ק שניתן גם כן בין שתי אותיות. ומי שיש בו דעה כמו בצלאל הרי הוא ראוי להיות המקדש נבנה בימיו ע"י הדעת. ופר"ך אלא מעתה גדולה נקמה כו'. דגבי נקמה מה שייך לצרף ב' שמות שהם הרחמים והגבורה שמימין ושמאל של נקמה כמ"ש אל נקמות ה' וגו' דהא אין בנקמה רק מדה"ד והגבורה ומשני אין למלתייה מיהא גדולה כו' שיש בנקמה בעו"ג ג"כ רחמים והיינו לישראל כדקאמר עולא שתי נקמות הללו א' לטובה כו'. דיש נקמה בעו"ג גם כן טובה לישראל והיינו צירוף ב' שמות הרחמים והגבורה דמתוך הנקמה בעו"ג שהיא גבורתו ית' ב"ה תבא הרחמים לישראל ורש"י פירש הכא לרעה בעו"ג שלא קבלו התורה ואחד לטובה לישראל כדאמרינן בב"ק כו' ע"ש ויותר נראה לפרש הכא על נקמה שתהיה בעו"ג לעתיד כמ"ש בנקמות גוג ומגוג כי יום נקם לה' שנת שלומים לריב ציון וכתב יום נקם בלבי ושנת גאולי באה והרבה כמוהו דהיינו צירוף ב' אותיות הרחמים לישראל והגבורה לעו"ג וק"ל:

²² שמואל א ב' ג'

²³ שמואל א-פרק ב' (ג) אל תרבוו תדברו גבהה גבהה יצא עתק מפיכם כי אל דעות יהוה (ולא) ולו נתקנו עלולות:

פרש"י - כי אל דעות ה'. יודע מה שבלבכם:

²⁴ ראה תורה ד' אות [א] פשאדם יודע שכל מארעותיו הם לטובתו, זאת הבחינה היא מעין עולם הבא, כמו שכתוב (תהלים נ"ו): 'בה' אהלל דבר באלהים אהלל דבר'. וזאת הבחינה היא מעין עולם הבא, כמו שאמר חכמינו, זכרונם לברכה (פסחים ג): 'ביום ההוא יהיה ה' אֶחָד וְכוּ'. והקשו: וכי האידנא לאו הוא אֶחָד? ותרצו חכמינו, זכרונם לברכה: האידנא מברכין על הטובה הטוב והמטיב, ועל הרעה דין אמת. ולעתיד פלו הטוב והמטיב, שיהיה שם ה' ושם אלקים אחדות אחד: ושם אות ודו וכשידע כל זאת נקרא ידעיה שלמה, פי עקר הדעת הוא אחדות של חסד וגבורה (ב). זה נקרא דעת, היינו שלא יחלק בין חסד לדין, ויברך על פלם "הטוב והמטיב". וזה נקרא: 'ה' אֶחָד ושמו אֶחָד' כמאמר חכמינו, זכרונם לברכה, שלעתיד יהיה אחדות גמור, שיהיה פלו הטוב והמטיב:

²⁵ תורה סה אות [ג] ודע, שבחינה זו, הינו בחינת אֶחָד, זה הוא בחינת התכלית. כמו שכתוב (זכריה י"ד): 'ביום ההוא יהיה ה' אֶחָד ושמו אֶחָד'. וביום ההוא, הינו התכלית. והוא בחינת פלו טוב, פי אֶחָד הוא פלו טוב. כמו שאמר רבותינו, זכרונם לברכה (פסחים ג) על פסוק זה: 'ביום ההוא יהיה ה' אֶחָד וְכוּ', אטו האדנא לאו אֶחָד הוא, אלא האדנא מברכין על הרעה: דין אמת, ועל הטובה: 'הטוב והמטיב', אָבֵל לעתיד יברכו על הפל הטוב והמטיב. נמצא, שבחינת אֶחָד הוא התכלית. והוא פלו טוב, פי התכלית הוא פלו טוב. פי אָבֵל כל הצרות והיסורין והרעות העוברין על האדם, חס ושלום, אם יסתפל על התכלית, בודאי אינם רעות כלל, רק טובות גדולות. פי בודאי כל היסורין באים ככונה מהשם יתברך לטובתו, אם להזכירו שישו בתשובה, אם למרק עוונותיו. ואם פן היסורין הם טובות גדולות, פי פונת השם יתברך הוא בודאי רק לטובה. נמצא, שבכל הרעות והיסורין שיש לאדם, חס ושלום, אם יסתפל על התכלית, הינו פונת השם יתברך, לא יהיה לו יסורין כלל. רק אדרבא יתמלא שמחה, מגדל רב הטובה שיתפול בתכלית היסורין הללו. פי התכלית הוא פלו טוב. פלו אֶחָד כנ"ל. ובאמת אין שום רע בעולם, רק פלו טוב:

הנפש¹¹. וכשזוכה לזה אזי נמתקים הדינים, שהם בחי' פירוד בין חסד ודין, דהיינו תפיסת הדין לעצמו וחסד לעצמו, כמו בני אדם קטני השכל שרואים הכל בבחי' או שחור או לבן, או טוב או רע, ולא מסוגלים למצא את הטוב שברע. וזה רמזו חז"ל במאמר גדולה דעת שניתנה בין שתי שמות, **פי' כשיבוא לגדלות המוחין** דהיינו לדעת, שמחבר חסד ודין¹², אזי עי"ז **נתעורר עליו רחמים וחסדים משני אותיות** דהיינו משני שמותיו ית', שם א-ל ושם הויה.

ומבאר רבנו כי **אל הוא חסד/כ"ה**, **ע"ד-על דרך/כ"ו** (תהלים נב) **חסד אל כל היום**. אע"פ ששם א-ל הוא גם דין, רבנו בדרך כלל מפרש בכל מקום שהוא חסד, אבל עיין תורה ב' תנינא אות ד'כ"ו שם מבאר ששם א-ל הוא כח וגבורה. ונראה לבאר שבתורה ב' מדבר מהכח של תפילה, שהוא כח של ממטה למעלה, לכן א-ל הוא כח בחי' דין. אבל אצלינו מדבר על קו של ממעלה למטה, ובבחי' זו א-ל הוא כח השפעת החסד.

וה' דהיינו שם הויה הוא רחמים, על דרך (שם קיט)כ"ז רחמיק רבים ה' :

נמצא מי שיש לו דעת הוא מחובר אל הקב"ה שכלול בו חסד ורחמים, וכשהוא מחובר לקב"ה אזי יודע שכל מאורעותיו הם רק ממנו ית', והכל לטובה, בין הנהגת הדין ובין הנהגת החסד, שגם הן משני שמות א-ל הויה, ואזי של שפע שהקב"ה משפיע לו הוא שפע כפול, דהיינו שפע גשמי העטוף במדת ההסתפקות, ואזי הוא שפע שממלא בבחי' "ותשבע ותותר", הפך השפע של מי שאין בו דעת, שכיון שהוא מנותק מהקב"ה, אזי כל שפע שנשפע לו הוא כמו מילוי חסרון בעוד חסרון. וזהו שאמרו במערבא דדא ביה, כולא ביה, דלא דא ביה, מה ביה? דהיינו כשיש דעת יש הכל, וכשאין דעת אפילו יש לו כל הון שבעולם אינו שווה כלום, כי רק נותן הרגשה של חסרון כפול, כמאמר חז"ל יש לו מנה רוצה מאתים וכו' כמבואר היטב בתורה כג.

וזהו פי' הפסוק אשרי משכיל אל דל, דהיינו שצריך תמיד לראות/כ"ט ללמד דעת את מי שהוא דל מדעת, ודעת הוא החיבור להקב"ה, נמצא שמשכיל אל דל פירושו ללמד כיצד להתחבר אליו ית' ואזי ממילא אינו חסר דבר. בבחי' אין מחסור ליראיו. ובחי' כלום חסר בבית המלך.

היינו אשרי מי כשהוא בקטנות המוחין, שעל כן בכל מקום רע נתפס אצלו כרע וחסרון ועצבות **ומשכיל עצמו לגדלות המוחין**, שמחבר עצמו להקב"ה ע"י שמדבר אליו/ל' ומבקש להיות תמיד מצפה

¹¹ יסורי הנפש דייקא - ראה תורה רנ - דע שכל מיני צער וכל היסורים אינם רק מחסרון הדעת, כי מי שיש לו דעת ויודע שהכל בהשגחה מהשם יתברך, אין לו שום יסורין, ואינו מרגיש שום צער, כי "ה' נתן וד' לקח" (איוב א). ואף על פי שיש יסורין שבהכרח מרגישים אותם, כגון היסורים שבאים מחמת ההרעבה, כמו יסורים שיש מיציאת הנשמה מן הגוף, והם יסורי החולה שבאים מחמת שמתחלת הנשמה להתפשט מן הגוף, ומחמת שנקשרה הנשמה בהגוף בקשר אמין וחזק, על כן בהכרח מרגיש היסורים בעת הפרוד, אף על פי כן היסורים קלים מאד ונוחים להתקבל בעת שיודע בדעת ברור שהכל בהשגחה מהשם יתברך, ומכל שכן שאר מיני צער ויסורין שאין מרגישים כלל כשיש לו דעת כנ"ל, ועקר הצער מהיסורין, הוא מחמת שנוטלין ממנו הדעת כדי שירגיש היסורין;

¹² יד תורה טו אות ו' - ו'שמים' זה בחינת דעת, כי דעת הוא חבור, כמו שפתיב (תהלים נ"ב): "חסד אל כל היום". וה' בחינת 'שמים' אש ומים מחברין יחד.

¹³ א-ל הוא חסד - וכן ביאר רבנו גם בתורה צו ותורה קמג, ובתורה רה א-ל אלקים הם חסד וגבורה. אבל עיין מהרש"א ברכות לג. הנ"ל שא-ל הוא גבורה. וכן ידוע ששם אלקים הוא דין ופירושו בעל הכוחות כולם, והוא לשון רבים של שם א-ל, שפירושו כח. כמ"ש שלבן אמר ליעקב יש לאל ידי וכו' (ראה תורה ב' תנינא אות ד').

¹⁴ על דרך - צ"ע מדוע לא אומר כמו שכתוב "חסד קל כל היום" ונראה כי באמת זו לא ראייה גמורה רק רמז. אבל צ"ע כי במקום אחר כן כתב כמו שכתוב ראה תורה עו - ובכח הראות יש שתי בחינות, כי מי שפח הראות שלו יפה, יכול לראות מרחוק, ואין צריך להתקרב אל הדבר שצריך לראות. אבל מי שאין כח הראות שלו חזק, הוא צריך להתקרב להדבר שרוצה לראות, ולהסתכל בו יפה. כן בעבודת השם יתברך, יש מי שמוחו צח, ויכול להתפלל או ללמד בלי עיין. ויש מי שצריך להעלות במחשבתו מקדם שידבר, ואם ידבר מקדם שיעלה במחשבתו, יהיה הדבור בלא מחשבה, והוא בחינת אחר הדברים. וזהו בחינת מחין דקטנות, שהם בחינת דינים. ומי ששכלו צח הוא בגדלות המוחין, והוא בחינות רחמים וחסדים. כמאמר חכמינו, וברונו לברכה (ברכות ל"ג): 'גדולה דעה שנתנה בין שני שמות, שנאמר: "כי אל דעות ה'". ואל הוא חסד, כמו שפתיב (תהלים נ"ב): "חסד אל כל היום". וה' הוא רחמים, כמו שפתיב (שם קי"ט): "רחמיה רבים ה'": עכ"ל. ועיין גם תורה צו ותורה קמג

¹⁵ תורה ב' תנינא אות ד' - והאמת מאיר ברבוע הדבור הנ"ל על ידי שלשה שמות הנ"ל שהם: אל, אלקים, יי, שהם בחינת תפלה ותורה ושדוכים וזווגים. אל זה בחינת תפלה, כי אל על שם הכח, שהוא תקיף ובעל היכולת, ועל ידי התפלה נקראין ישראל בשם אל, בבחינת (מגלה י"ח): 'מנין שקראו הקדוש ברוך הוא ליעקב אל שנאמר: "ויקרא לו אל" וכו'. כי על ידי התפלה, כפיכחול, אנו לוחקין לעצמנו הכח ממנו יתברך, כי אנו מבטלין גזרותיו, נמצא שיש לנו הכח, ועל כן נקראין ישראל "אל" על ידי התפלה על שם הכח הנ"ל. וכמו שאמרו רבותינו, וברונו לברכה (ירושלמי תענית): "לא איש אל ויחזב" לא איש הוא, שעשה דברי אל ככזב. כי על ידי התפלה מבטלין גזרותיו יתברך, ואזי ישראל נקראין אל. ומשם מאיר הדבור, בבחינת (תהלים קמ"ה): 'ויגבורתך ידברו'; דהיינו על ידי הכח וגבורה, שהו בחינת אל על שם הכח, מאיר הדבור על ידי האמת, כי התפלה היא רק על ידי אמת, כמו שפתיב (שם): "קרוב ה' וכו' לכל אשר יקראו באמת".

¹⁶ תהילים פרק קיט (קנו) רחמיה רבים יודך כמשפטיך חניני

¹⁷ וזהו אשרי לשון הסתכלות כמבואר בתורה א' וכמ"ש מגבעות אשורנו.

¹⁸ כמבואר בתורה פד תנינא - דע, שעקר התחברות ודבקות להשם יתברך הוא על ידי התפלה. כי התפלה הוא שער, שדרך שם נכנסין להשם יתברך, ומשם אשתמדין עין לה. כי תפלה היא מלכות, כמו שפתיב (תהלים ק"ט) "ואני תפלה", ותפלה לשון התחברות, כמו שפתיב (בראשית ל'): "נפתולי אלקים נפתלתי", תרגומו: 'לשון התחברות'.

כל דבר רק ממנו, ובוטח בו, ומודה לו ית' על דבר תמיד, **אזי ביום רעה ימלטהו ה'**, כי עי"ז נמתקין כל הדינין, כי הדין הוא היכן שיש ניתוק מהקב"ה, ועי"י דעת חוזר ומתחבר אליו ית' ואזי נעשה יחוד קב"ה ושכינתיה שעל ידי זה נשפע השפע רב טוב, דהיינו שפע עם דעת שמחה והסתפקות.

ואם לא יכול בעצמו לבא לגדלות המוחין, עצה לזה שישכיל אחרים, ועי"ז נתעורר גם אצלו. כי זוכה לאור חוזר מהתלמיד/ל^א, בבחי' ומתלמידי יותר מכולם/ל^ב.

מבואר שיותר קל להשכיל אחרים מלהשכיל את עצמו, ולכאורה קשה איך ישכיל אחרים אם לו בעצמו אין שכל? וצ"ע כנ"ל. ועוד שבדרך כלל מי שנפל לקטנות מוחין זה לנסיון וכמבואר בתורה סה/ל^ג הנ"ל, שבשעת ניסיון לוקחים מהאדם את הדעת, לכן אין בכוחו להשכיל את עצמו, אבל כשמשכיל אחרים, אזי אדרבה, משפיעים לו דעת, כי כל משפיע מעורר השפעה מלמעלה.

עד כאן ביאור חברותא לתורה קו

מי שאין בו דעת אסור לרחם עליו

עץ חיים – שער מח פרק ב – ודע כי כמו שבכל הפרצופים דקדושה יש בהם בחינות המוחין כנודע כן יש אל כל הפרצופים דקליפות כולם לזכרים ולנקבות אבל יש שינוי בזה כי הנה הזכר דקליפה וגם הנקבה אין בהם רק תרין מוחין לבד והזכר של הקדושה יש לו ג' מוחין חב"ד והנוקבא של הקדושה יש לה ב' מוחין חו"ב לבד כי נשים דעתן קלה וזה נרמז בסבא דמשפטים דק"ג וז"ל אל אחר אסתרס ולא עביד פירין פי' הדבר כמש"ה ממני פריך נמצא כי הפירות הנעשין מזווג העליון דזו"ן דקדושה הם נשמתין ורוחין ונפשין דישאל ודענין כי בחי' נפשות באים מן הנוקבא עצמה אמנם בחי' נשמות ורוחות באים מן צד הזכר המזדווג עם הנוקבא ואמנם הטפה הנמשכת ע"י הזווג הוא ממוח הדעת כי הוא המכריע והמחבר התרין מוחין חו"ב של הזכר ואי אפשר לשום זווג אם לא ע"י הדעת לכן נקרא הזווג בלשון דעת כמ"ש וידע אלקנה את חנה אשתו והאדם ידע את חוה אשתו ואיש לא ידעה וכמוהו רבים והטעם כי אם אין דעת אין זווג כלל. ואמנם שם בקלי' אפילו הזכר אין בו דעת רק ב' מוחין לבד אבל מוח הג' הנקרא דעת אין בהן וכיון שכן הוא א"כ אין בו בחי' זווג והרי הוא דומה לסריס שאינו עושה פירות ונודע כי אל אחר הוא הזכר שבקלי' כנזכר בוזהר במקומות רבים ובפ' פקודי דרמ"ג על לא יהיה בך אל זר וז"ש כאן אל אחר אסתרס ולא עביד פירין כי בנוקבא לא שייך לישנא דסירוס אלא צינון כמשארז"ל על התנינים הגדולים נמצא כי ישראל יש להן נר"ן מהקדושה נפש מן המלכות עצמה ור"ן מן הזכר שיש בו בחי' הדעת אמנם עכ"ר אין בהם רק בחי' נפש לבד מצד הנוקבא של הקליפות אך ר"נ הבאים מן הזכר אין בהם לפי שהזכר דקלי' אסתרס שאין בו מוח הנקרא דעת כדי להמשיך ע"י זווג עם הנוקבא בחי' ר"נ אשר ז"ס אל אחר אסתרס ולא עביד פירי שהם הר"נ של הזכר אבל הנפשין הם פירי הנוקבא יש לעכו"ם נפש מהנוק' דקליפה וז"ש גם בלא דעת נפש לא טוב כי הנפשות של האומות הבאים מהקליפות הנקרא רע ולא טוב הם נעשין בלא דעת לכן אין בהם רוחין ונשמתין ג"כ. גם ז"ס מה שאמרו רז"ל מי שאין בו דעת אסור לרחם עליו כי הנה מי שאין בו דעת הוא נמשך מהקלי' שאין בו דעת והמרחם עליו גורם שיתפשטו הרחמים העליונים ג"כ בקליפות אשר גם בהם אין דעת.

^א כמבואר בתורה קפד – כשאחד מדבר עם חברו ביראת שמים נעשה אור ישר ואור חוזר, ולפעמים מקדים האור חוזר קדם האור ישר, כשהמקבל יש לו מוח קטן ואין יכול לקבל דברי חברו, כי אז קדם שמקבל חברו ממנו שזהו בחינת אור ישר, קדם לזה מקבל הוא מחברו, ואזי האור חוזר קדם לאור ישר: פי כשאחד דבר עם חברו ביראת שמים, אף שאין חברו מקבל ממנו, אף על פי כן הוא מקבל התעוררות מחברו, פי על ידי ההפאה שיצאו הדבורים מפיו לחברו, על ידי זה חוזר האור אליו, (וזהו בחינת אור חוזר ממש המובא בפתחים עין שם): כמו מי שמכה בפתל שחוזר הדבר אליו, כמו כן כשאחד דבר לחברו אף על פי שאין חברו מקבל ממנו, אף על פי כן הוא בעצמו יכול להתעורר מהם, על ידי ההפאה שיצאו הדבורים לגבי חברו והכו בו וחזרו אליו, ועל כן אם היה מדבר אלו הדבורים בינו לבין עצמו יכול להיות שלא היה מתעורר מהם כלל, ועל ידי שדברים לחברו, נתעורר מהם אף שחברו לא נתעורר, פי חזרו אליו על ידי בחינת ההפאה כנ"ל. (וזהו בחינת אור חוזר שהוא על ידי בחינת הפאה כמבאר בפתחים והבן).

^ב ראה תורה נג – אף לזכות לשלמות הדעת, הוא על ידי גרים, כמו שאמרו רבותינו, זכרונם לברכה: הרבה למדתי מרבותי, ומתלמידי יותר מכלם. פי על ידי שכל אחד מקשה ושואל, כי כל אחד יש לו מניעה לעבודת השם יתברך, וצריך להשיב לכל אחד על שאלתו, על ידי זה נשלם דעתו:

ובשביל זה אברהם ושרה טרחו את עצמן לגיר גרים, פי על ידי זה השלימו דעתם, ונתקברו לה"א הזאת, הינו לדעת השם יתברך, וזכו לבנים. פי על ידי גרים נתגדל דעתם, בבחינת ומתלמידי יותר מכלם: אבל מי שאין שלם בדעתו, והוא רחוק מדעת האדם, כל שכן מדעת השם יתברך, שהוא בחינת ה"א ואזי הוא קטן ואין מוליד: וזה הטעם שהצדיקים מגיעים את עצמן, ורודפים אחר בני אדם לקרבם לעבודתו יתברך. אין זה כדי להתרבות כבודם, חס ושלום, אלא כדי להשלים דעתם, בבחינות ומתלמידי יותר מכלם:

ראה תורה ה' תנינא אות טו – נמצא שפחינת אמונה נתתקן על ידי רבי עם תלמידים: גם נתחדש ונתתקן המה, כי מוח התלמידים נתתקן ונתחדש על ידי הרב, וגם מוח הרב נתחדש על ידי התלמידים, כמו שאמרו (מכות י'): ומתלמידי יותר מכלם:

^ג תורה סה אות א' – אם יסתכל על התכלית, הינו פגנת השם יתברך, לא יהיה לו יסורין כלל. רק אדרבא יתמלא שמחה, מגדל רב הטובה שיתסתכל בתכלית היסורין הללו. כי התכלית הוא פלו טוב. פלו אחד פנ"ל. ובאמת אין שום רע בעולם, רק פלו טוב: אף עקר הצער שיש לאדם מהיסורין שעוברים עליו, חס ושלום. הוא רק מחמת שלוקחין מהאדם הדעת, עד שאין יכול להסתכל על התכלית, שהוא פלו טוב, ואז מרגיש צער וכאב היסורין. פי כשיש לו דעת, ומסתכל על התכלית, אינו מרגיש כלל הצער של היסורין פנ"ל.